

Resocializācijas programmu īstenošana Īlas cietumā Norvēģijā

Ziņojums sagatavots projekta
„Kad atveras cietuma vārti
Valmieras cietuma bijušo ieslodzīto
iekļaušana sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros.

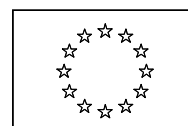
Valmiera, 2006

Kriminālā aprūpe
Īlas cietums

Pētījums veikts par ESF grantu shēmas "Pētījumu
veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū"
līdzekļiem.

Granta Nr. VPD1/ESF/NVA/04/GS/3.1.5.3/0001/0020

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda un 19% Latvijas valsts budžeta finansiālu atbalstu. Par šā dokumenta saturu pilnībā atbild Vidzemes augstskola un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokli.

Pētījuma veicējs:

Vidzemes augstskola

Pētījuma finansētāji:

Eiropas Savienības finansējums caur ESF grantu shēmu „Pētījumu veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū” (vienotā programmu dokumenta aktivitāte Nr. 3.1.5.3. Granta Nr. VPD1/ESF/NVA/04/GS/3.1.5.3/0001/0020

Rūdas vidusskola un Īlas cietums Norvēģijā.

Pētījuma vadītājs:

Visvaldis Valtenbergs

Ziņojuma autori:

Sanda Deisone

Baar Bias Damman

Tulkojums no norvēģu valodas:

Sanda Deisone

Redaktors:

Visvaldis Valtenbergs

Satura rādītājs

Programmu nosaukumu un saīsinājumu atšifrējums	4
Rezumējums.....	5
Vispārēja informācija par Īlas cietumu	6
1. Programmu īstenošanas pamatprincipi	7
1.1. Programmu realizācija cietumā - ilgstošs un profesionāls process.....	7
1.2. Sadarbība un vienots redzējums programmu darbībā.....	8
1.3. Programmu vadība un organizācija	9
2. Kas ir sadarbības pamatā ?.....	10
3. Kompetenču veidošana	12
3.1. Kompetenču piramīda	13
4. Sadarbība un klusēšanas pienākums	13
5. Vai sadarbība ir īstais ceļš?.....	15
6. Programmu apraksti	17
6.1. Programma ATV – sarunu grupa (vardarbība, apreibināšanās un seksuāla rakstura noziegumiem).....	17
6.2. Vardarbības programma ATV – vardarbības izziņāšanas grupa	19
6.3. „Jaunais starts”	20
6.4. Atkarības novēršanas programma cietumā (RIF)	22
6.5. Likuma pārkāpums - Brootts-Brytet	23
6.6. Apsekošanas un uzturēšanas programma (OVP).....	25
6.7. Seksuāla rakstura nodarījumu programma (ROS)	26
6.8. Stresa pieveikšanas / uzņemšanas programma	28
6.9. Dusmu vadības seminārs.....	29
7. Jaunu programmu izveidošana Īlas cietumā	30
7.1. Programma ieslodzītajiem ar uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu – UDHS.....	30
7.2. Strukturēts vides darbs un programma kontaktuzraugiem:	31
8. Pārskats par Īlas cietumā realizētajām programmām.....	32

Programmu nosaukumu un saīsinājumu atšifrējums

OVP Oppfølgings og vedlikeholdsprogram	Apsekošanas un uzturēšanas programma
ATV Alternativ til vold – samtalegrupper	Programma „Alternatīva vardarbībai – sarunu grupas”
Ny Start	Programma „Jaunais starts”
RIF Rus i fengsel	Programma „Apreibināšanās cietumā”
“Brotts-Brytet”	Programma „Likuma pārkāpums”
ROS Relasjon og samspill	Programma „Saskarsme un saspēle”
ADHD Attention Deficit/Hyperactivity Disorder	UDHS Uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms
IKST Institutt for klinisk sexologi og terapi	Klīniskās seksoloģijas un terapijas institūts
KPS Kompetansesenteret for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri	Drošības iestāžu, cietumu un tieslietu psihiatrijas kompetenču centrs

Rezumējums

Šajā ziņojumā apkopota Īlas slēgtā tipa cietuma pieredze resocializācijas programmu īstenošanā. Ziņojuma sākumā sniegta vispārēja informācija par Īlas cietumu, kas ļauj lasītājam spriest par iespaidīgo cilvēkresursu apjomu, kas tiek mobilizēts katra ieslodzītā aprūpei. Katram ieslodzītajam ir individuāls attīstības plāns un tā īstenošanā viņam palīdz programmu instruktori, uzraugi un psihologi. Turpinājumā sniegts ieskats par programmu vispārējo mērķi – ieslodzītā kompetences veidošanu. Autora aprakstītajā kompetences modelī ietilpst zināšanas/iemaņas, griba/motivācija/vēlmes un iespējas/cerības. Svarīgi ieslodzītos ir attīstīt visas šīs vērtības. Autors raksta:

„Maz būs līdzēts tad, ja ieslodzītajiem tiks dotas vienīgi zināšanas un prasmes, bet viņiem neradīsies personīgā motivācija - vēlme iet tālāk, griba strādāt, lai attīstītu un mainītu savu dzīvi. Tāpat nepalīdzēs arī šo vēlmju attīstīšana – vienpusēja motivēšana, pretī nedodot zināšanas un iespējas iegūt zināšanas un prasmes. Trešais kompetences elements ir iespējas. Nozīmīgi, lai arī šī kompetences daļa tiktu piepildīta. Neredzot reālas iespējas, ir maz labuma no motivācijas attīstīšanas un prasmju iegūšanas. Tieši iespējas atver ceļu uz jauno zināšanu un prasmju izmēģināšanu reālajā dzīvē. Iespējas dod cerību! Taču, ja esam norādījuši vienīgi uz iespējām, nepievēršot uzmanību zināšanām un prasmēm, indivīdam diezin vai veiksies, ja viņš šīs iespējas centīsies izmantot reālajā dzīvē. Tāpēc ir ļoti būtiski, lai uz pārmaiņām vērtais darbs tiktu veikts kā vienots veselums, attīstot gribu/motivāciju, zināšanas/prasmes un pasniedzot iespējas/cerības.”

Spēcīgs uzsvars programmu realizācijā Īlas cietumā ir likts uz *sadarbības principu* un *klusēšanas principu*. Sadarbība tiek veidota gan programmu līmenī gan darbā ar ieslodzītajiem. Klusēšanas princips palīdz vairot ieslodzīto uzticību programmu instruktoriem un cietuma administrācijai. Ziņojumā sniegts pārskats par Īlas cietuma realizētajām kognitīvajām sociālās uzvedības korekcijas programmām. Daļa no tām tiek īstenotas arī Latvijā. Programmu kopējais mērķis ir panākt pozitīvas izmaiņas ieslodzītajā. Katru programmu vada 2 instruktori/grupu vadītāji. Programmu īstenošanas laikā ir ierēķināts laiks programmas dalībnieku rekrutēšanai, intervijām,

kā arī programmu izvērtēšanai un ziņojumu rakstīšanai programmas nobeigumā. Programmas tiek piedāvātas secīgi un to nosaka konkrētā ieslodzītā vajadzības un situācija. Ziņojumu noslēdz pārskats par programmu realizēšanas gaitu Īlas cietumā no 2003. gada līdz 2006. gadam.

Vispārēja informācija par Īlas cietumu

- Īlas cietumā uzturas nedaudz vairāk kā 100 ieslodzītie, kas izmitināti 11 vienībās/nodaļās. Katru vienību/nodaļu vada nodaļas vadītājs – augstākās pakāpes cietuma uzraugs. Pa visām nodaļām kopā ir 112 uzraugu vietas. Tātad, uz katru ieslodzīto ir viens uzraugs.
- Programmu realizācijā kopā ir iesaistīti 30 uzraugi. No šiem uzraugiem 3 darbojas uz pilnu slodzi programmu darbībā un vada lielākās kognitīvās programmas: “Jaunais starts”, „Apreibināšanās cietumā” (RIF), „Saskarsme un saspēle” (ROS). 10 programmas „Alternatīva vardarbībai” (ATV) sarunu grupu vadītāji vada nodarbības vienu reizi nedēļā. Vēl 17 uzraugi ir piesaistīti Programmu daļai, un viņu palīdzība tiek izmantota tad, kad tas ir nepieciešams. ROS programmu vada viens patstāvīgs uzraugs, viņš ar to strādā pilnu laiku. Viens psihologs piesaistīts Drošības iestāžu, cietumu un tieslietu psihiatrijas kompetenču centra (KPS) programmas realizācijā. Tie uzraugi, kas ar programmām nestrādā pilnu laiku, strādā kā ierindas uzraugi cietuma vienībās/nodaļās. Programmu instruktori un grupu vadītāji ir uzraugi ar izglītību kriminālajā aprūpē (mācījušies Kriminālās aprūpes izglītības centrā - KRUS). Piedevām visi darbinieki Īlas cietumā iziet apmācību motivētās intervēšanas metodē.
- Visiem ieslodzītajiem Norvēģijā ir pienākums būt nodarbinātiem. Tas nozīmē, ka viņi vai nu strādā kādā no Īlas darbavietām: galdniecībā, metālapstrādes darbnīcā, suvenīru cehā, dārzniecībā, virtuvē, teritorijas/telpu apkopšanas un uzturēšanas darbos, vai arī apmeklē skolu cietumā (Rūdas vidusskolas filiāli). Paralēli visiem šim ieslodzītajiem ir iespēja piedalīties programmās. Daudzi piedalās kombinētās aktivitātēs – strādā darbā, iet skolā, piedalās programmās. Cietumam ir laba sadarbība ar skolu, kas nodrošina elastību attiecībā uz

mācībām, praksi un programmām. Ieslodzītie saņem dienas naudu, ja viņi neatsakās no nodarbinātības.

- Īlai nav savas t.s. ‘‘pārejas mājas’’ (*halfway-house*) vai savi nodarbinātības veicināšanas pasākumi ieslodzīto integrācijai sabiedrībā. Cietums sadarbojas ar organizāciju ‘‘*Kriminālo aprūpi brīvībā*’’, Nodarbinātības dienestu, kā arī ar atsevišķiem darba devējiem. Ieslodzītajiem ir iespēja pāriet uz atvērta tipa ieslodzījuma iestādēm vai uz speciālām institūcijām, ja tas ir nepieciešams.
- Īlas cietumā strādā uz pilnu slodzi strādā 4 sociālie darbinieki. Viņi ir atbildīgi par kontaktiem ar oficiālajiem sociālajiem dienestiem, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru un iestādēm, kas kārtu praktiskus jautājumus, kas saistīti ar ieslodzītā dzīvi brīvībā t.sk. arī jautājumus par dzīves vietu.

1. Programmu īstenošanas pamatprincipi

1.1. Programmu realizācija cietumā - ilgstošs un profesionāls process

Ieslodzījuma vietā ar gariem soda izciešanas termiņiem un ieslodzītajiem, kuriem sevi jāpierāda, lai pirms laika varētu tikt atbrīvoti, programmu uzdevums ir virzīt ieslodzītos uz nepārtrauktu, ilgstošu motivāciju un pārmaiņu procesu.

Darbs ar programmām tiek veikts caur atbildības grupām un nākotnes darbības plāniem, kas ir parasta sastāvdaļa ieslodzījuma vietas ietekmes un uz pārmaiņām vērstajā darbā. Programmām ir jārosina un jāparāda ieslodzīto individuālās vajadzības. Darba procesā tiek radīti apstākļi, lai attiecīgā persona varētu veikt pamatīgu un ilgstošu ieguldījumu saistībā ar paša kriminalitāti un attīstību.

Visas programmas/grupu darbi/kursi prasa sagatavotību un zināšanas attiecīgajā programmā, tāpat pastāvīgas profesionālas kompetenta speciālista konsultācijas. Sīkāks apraksts par programmai nepieciešamajiem resursiem sniegts attiecīgās programmas aprakstā.

Papildus tam Īlas cietums lielu uzsvaru liek uz to, ka izejas punkts ietekmes un uz pārmaiņām vērstajā darbā iestādē ir *kopīgs pārmaiņu modelis*. Cietums ir izvēlējušies lietot t.s. *motivētās intervēšanas* (MI) metodi. Visi instruktori un grupu vadītāji dažādajās programmās ir izgājuši vismaz 2 dienu MI apmācību. Turklāt vairākas programmas, apmācot instruktorus, liek akcentu uz MI. Šis uz pārmaiņām vērstais darba modelis ir saistošs visām Īlas cietumā īstenotajām programmām un ir pamats strukturētam darbam nodaļās/vienībās.

1.2. Sadarbība un vienots redzējums programmu darbībā

Sadarbība starp programmām un programmu ietvaros ir svarīga visos organizācijas līmeņos. Katrs programmas posms ir svarīgs, lai programmu kopums kļūtu par daļu no kopīgās attīstības un uz pārmaiņām vērstā darba un darbotos optimāli.

Tālāk, akcents lielā mērā būs likts uz instruktoru un kontaktuzraugu lomu, un to kā viņiem jāturas pie veseluma / kopīga mērķa. Ir svarīgi atzīmēt, ka programmas vadītājam ir neiespējami šo sadarbību radīt vienam. Atsevišķo ieslodzījuma un probācijas iestāžu vadītājiem jārada apstākļi, lai sadarbība varētu īstenoties. Bez šādas apstākļu vai priekšnoteikumu radīšanas diezin vai būs iespējams panākt veiksmīgu programmu realizāciju.

Svarīgi, lai ieslodzītajam/klientam ir individuāls attīstības plāns un iespējas dažādām nodarbībām. Instruktori/kontaktpersonas tad kļūs par viņa palīgiem soda izciešanas laika dažādos periodos. Neviens programmu un aktivitāšu saraksts nekad nebūs pilnīgs, un atsevišķas programmas aktivitātes nebūs aktuālas vienā vai citā vietā un atsevišķiem indivīdiem.

1.3. Programmu vadība un organizācija

Esiet radoši, esiet aktīvi informācijas apmaiņā un sadarbībā! Tas būs labākais ieslodzītajiem/klientiem, programmām un organizācijai kopumā!

Programmas veiksmīga realizācija ir atkarīga no šādiem komponentiem:

- Programmu instruktoriem
- Vadības
- Probācijas/ieslodzījuma iestādes
- Kontaktuzrauga/kontaktpersonas/atbildības grupas
- Skolas/darba
- Bibliotēkas
- Brīvā laika organizācijas nodaļas un brīvā laika aktivitātēm
- Terapijas, poliklīnikas, psihologa, psihiatra, ATV sarunu grupas, Klīniskās seksoloģijas un terapijas institūta (IKST) darbības
- Medicīnas nodaļas
- Paša ieslodzītā, kas piedalās programmā, potenciālajiem programmas dalībniekiem un iepriekšējiem programmas dalībniekiem
- Nodarbinātības dienesta un citām institūcijām, kas iesaistītas ieslodzītā pārejas procesā.

Pēdējo desmit gadu laikā Īlas cietums ir uzkrājis lielu pieredzi darbā ar „Jaunais starts”, RIF, ATV un citām programmām. Cietuma pieredze skaidri parādījusi, cik svarīgs ir vadības atbalsts šai programmu veiksmīgai darbībai.

Pieredze rāda, ka atbildība par programmu realizēšanu būtu uzticama vienai personai no vadības. Tas šo personu padara īpaši ieinteresētu programmu realizēšanā veidojot efektīvas saites starp programmām.

2. Kas ir sadarbības pamatā ?

Sadarbības mērķis ir sasniegt kriminālās aprūpes mērķi panākot katra atsevišķa indivīda attīstību un pārmaiņas. No šī mērķa izriet arī katras atsevišķās programmas mērķis. Lai to ilustrētu, Īlas cietums ir izveidojis īpašu modeli, kas redzams attēlā. Šāds modelis jau daudzus gadus darbojas Īlas cietumā un tas ietver programmu nodaļu, darbinieku, kontaktuzraugu apmācību. Tas ir stingri saistīts ar darbu strukturētā vidē, programmu darbību un motivētās intervēšanas metodes (uz pārmaiņām vērsta konsultācijas) apmācību/ieviešanu.

Modelis parāda kā cietuma darbinieki kā vienota komanda kopā cels/veidos ieslodzītā/klienta kompetenci. Kompetence tiek ilustrēta kā triju mūsu dzīves sfēru saskarsmes krustpunktā, kur katra no sfērām ir nepieciešama dzīvei sabiedrībā. Kompetencei, protams, ir arī daudz citu aspektu, un šis ir visai vienkāršots modelis. Tomēr tas labi ilustrē kāpēc sadarbība ir svarīga.

Modelī ietvertās sfēras ir:

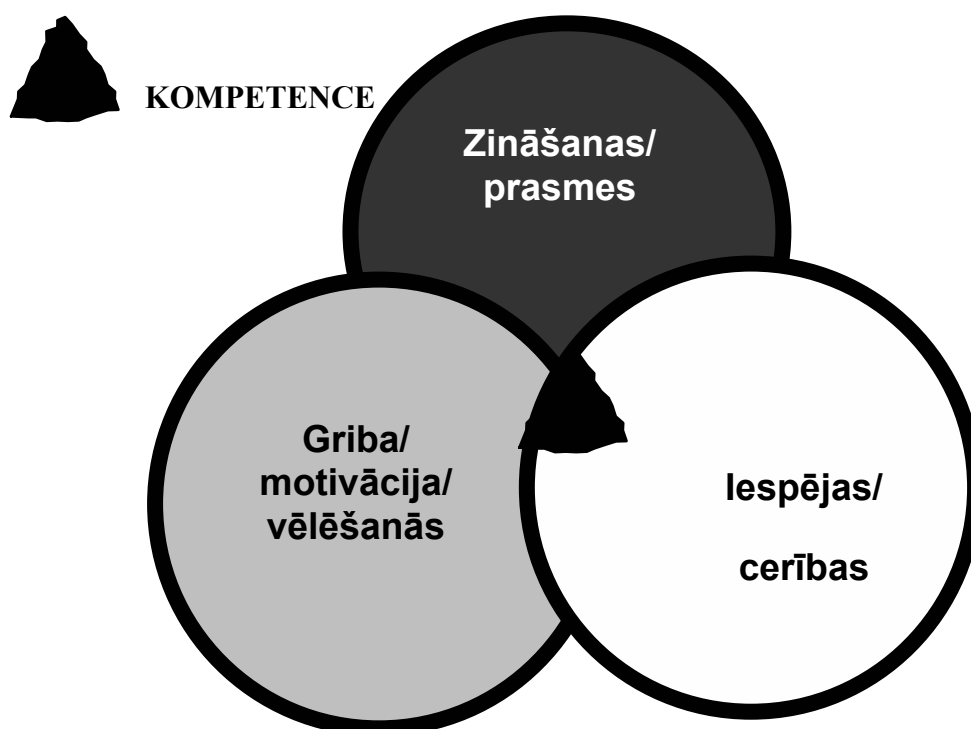
- Zināšanas/iemaņas
- Griba/motivācija/vēlmes
- Iespējas/cerības

Visi cilvēki dzīves gaitā iegūst kompetenci – līdzīgi kā mazs bērns „iepazīst” māti un tēvu; līdzīgi kā indivīds iegūst savu pirmo pieredzi saistībā ar rūpēm par otru, mīlestību un saprašanos ar citiem. Šī kompetence tiek iegūta caur bērnu dārzu, draugiem, aprūpes personālu, skolu, jauniem draugiem, ģimeni, izglītību, darbu, kaimiņiem, apkārtējo vidi, biedrībām, hobijiem utt. Mūsu kompetence ir veidota no dažādām sfērām, caur dažādām aktivitātēm, dažādās vietās un tā veidojas ilgā laika periodā. Taču, diemžēl, ir tā, ka ne visiem ir bijušas vienādas iespējas izveidot savu kompetenci visās dzīves sfērās. Tāpēc mēs katrs esam stipri atsevišķās dzīves sfērās, un atšķirīgas ir tās jomas, kurās mums sevi jāpilnveido, lai mūsu kompetence veidotos kā vienots veselums. Neesoša kompetence daudzos gadījumos rada grūtības tikt galā ar dzīves situācijām konstruktīvā veidā. Tas nenozīmē, ka viens cilvēks ir sliktāks par otru. Tam nav nekāda sakara ar intelekta attīstības pakāpi vai atpalcību. Tas nozīmē

tikai to, ka apstākļi katras personas attīstībā ir bijuši atšķirīgi. Lai palīdzētu ieslodzītajam/klientam veidot kompetenci, ir nepieciešams apzināt visus ieslodzījuma iestādes/ probācijas dienesta iespējamās ietekmes veidus uz ieslodzīto/klientu.

Viena atsevišķa programma diez vai spēj nosegt visas indivīdam nepieciešamās kompetenču sfēras, un tas arī nav nepieciešams. Tad, kad sadarbība ar konkrēto ieslodzīto/klientu izveidojas un pats ieslodzītais/klients jūtas iesaistīts procesā, mērķis par attīstību un pārmaiņām būs sasniedzams. Pārmaiņas kāda dzīvē, kuram aiz muguras daudzu gadu pieredze, kurš daudzos gadījumos gājis caur dažādām palīdzības organizācijām, bērnu aizsardzības iestādēm, institūcijām un varbūt vairākiem spriedumiem un ieslodzījumiem, nevar tikt panāktas ar vienu rokas mājienu. Tās prasa laiku. Visas pārmaiņas prasa laiku! Kompetence jāveido pakāpeniski un tam jānorit sadarbībā ar pašu ieslodzīto.

1. attēls. Kas nosaka to, ka mēs mākam dzīvot? Kompetences veidošanās

Ilustrācija: Bārs Bias Dammans.

3. Kompetenču veidošana

Maz būs līdzēts tad, ja ieslodzītajiem tiks dotas vienīgi zināšanas un prasmes, bet viņiem neradīsies personīgā motivācija - vēlme iet tālāk, griba strādāt, lai attīstītu un mainītu savu dzīvi. Tāpat nepalīdzēs arī šo vēlmju attīstīšana – vienusēja motivēšana, pretī nedodot zināšanas un iespējas iegūt zināšanas un prasmes. Trešais kompetences elements ir iespējas. Nozīmīgi, lai arī šī kompetences daļa tiktu piepildīta. Neredzot reālas iespējas, ir maz labuma no motivācijas attīstīšanas un prasmju iegūšanas. Tieši iespējas atver ceļu uz jauno zināšanu un prasmju izmēģināšanu reālajā dzīvē. Iespējas dod cerību! Taču, ja esam norādījuši vienīgi uz iespējām, nepievēršot uzmanību zināšanām un prasmēm, indivīdam diez vai veiksies, ja viņš šīs iespējas centīsies izmantot reālajā dzīvē. Tāpēc ir ļoti būtiski, lai uz pārmaiņām vērtais darbs tiktu veikts kā vienots veselums, attīstot gribu/motivāciju, zināšanas/prasmes un pasniedzot iespējas/cerības.

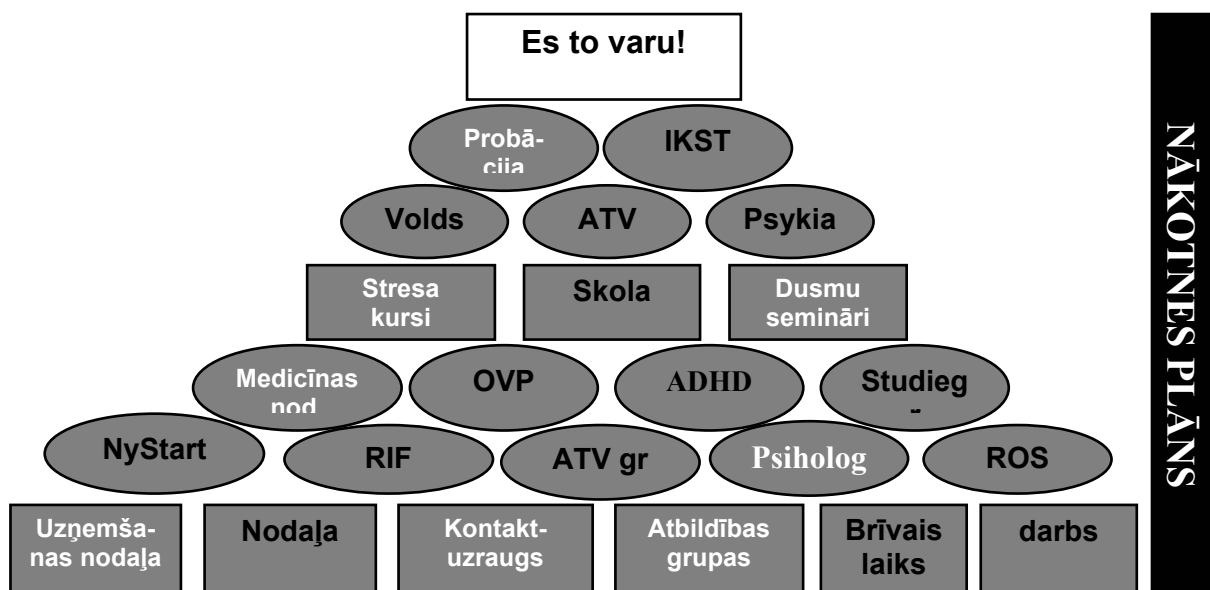
No Īlas cietumā realizētajām programmām var spriest, ka sadarbība ir pozitīvs, spēcīgs un ļoti nepieciešams priekšnoteikums, lai ikvienam programmas dalībniekam sniegtu programmas maksimālo efektu. Tāpēc programmu instruktoriem un kontaktuzraugiem ir būtiski nodrošināt sadarbību ar ikvienu programmas dalībnieku.

Tālāk tiks ilustrēts iespējamais modelis šādai sadarbībai. Šis modelis veidots kā piramīda, kur nākotnes plāni, programmu darbs, kontaktuzrauga/personas darbs ir saistīts ar ietekmēšanas darbu, kas ir vērsts uz pārmaiņu sasniegšanu.

3.1. Kompetenču piramīda

Kompetenču piramīda ir veidota balstoties uz atvērtību, sapratni, motivāciju, gribu, zināšanām, prasmēm, iespējām, cerībām.

2. attēls. Kompetenču piramīda.

Ilustrācija: Bārs Bias Dammans

Jāuzsver, ka kompetenču piramīdā esošās programmas nav izvietotas kādā īpašā prioritārā secībā. Svarīgākais ir tas, lai visi pozitīvie programmu iznākumi summētos un papildinātu viens otru. Tāpat svarīgi, lai programmas būtu pielāgotas katra individuālajām vajadzībām.

4. Sadarbība un klusēšanas pienākums

Klusēšanas pienākums ir svarīga tēma vairākumā programmu, kurās ieslodzītie dalās savā privātajā pieredzē, problēmās, kriminālajā pieredzē. Ir svarīgi klusēšanas pienākumu ievērot pareizi, citādi var gadīties, ka programma nedarbojas kā iecerēts un programmas mērķis netiek sasniegts.

Izejot no iepriekš minētā, ir būtiski, lai instruktori un kontaktpersonas, sadarbojoties programmās, ar to rēķinātos. Programmas instruktori nedrīkst stāstīt, ko kāds saka, domā, vai arī kā viņi saprot to kā ieslodzītie dažādas lietas uztvēruši. Viņi

nevar stāstīt, vai ar attiecīgo grupu iet labi vai slikti, vai kāds ir mainījies uz labo pusi vai nē. Tas vienalga būs subjektīvs vērtējums un nebūs būvēts uz objektīviem kritērijiem. Mērķis ir radīt sadarbību ar konkrēto personu tā, lai ieslodzītais/klients pats, izejot no savām vēlmēm un sadarbojoties ar kontaktpersonu, stāstītu par savu dzīvi, nospraužot sev mērķi.

Lai izplatītu informāciju un radītu sadarbību programmu starpā, programmu instruktori un kontaktpersonas var dalīties pieredzē par to, kas viņiem liekas labi vai slikti. Savam sadarbības partnerim viņi var sniegt tik daudz informācijas, lai viņi būtu pozitīvi noskaņoti un vēlētos palīdzēt! Lai radītu labu sadarbību, instruktoru un kontaktpersonu atbildība ir liela! Noslēpumi, iedomas vai informācijas un izpratnes trūkums viegli rada nedrošību un vēlmi pretoties. Tas, protams, var novest pie nevēlēšanās sadarboties.

Šeit svarīgi uzsvērt, ka ieslodzījuma iestādes/probācijas dienesta vadības atbildība ir radīt tādus apstākļus, lai kontaktpersonas un programmu vadītāji varētu organizācijā izplatīt informāciju par programmām. Kad programma tiek uzsākta, jārada apstākļi visplašākajai sadarbībai. Tā ir vadības atbildība!

Programmu kontaktpersonas un instruktori var un viņiem vajadzētu sadarboties programmas dalībnieku rekrutēšanas jautājumos. Individīda dalībai programmās jābūt viņa nākotnes plāna sastāvdaļai. Tur, kur ap ieslodzīto ir atbildības grupas, instruktori mēdz nākt un informēt viņus par programmām, skaidrojot kas tās ir, kā tajās tiek strādāts, par programmas mērķiem, sadarbību, klusēšanas pienākumu un nodarbību saturu. Pirms ieslodzītie/klienti ir iesaistījušies programmā, . programmu dalībnieku kontaktuzraugiem / kontaktpersonām ir jāiziet nopietns ievada kurss attiecīgajā programmā - jāiegūst sapratne par programmās izmantotajām metodēm un apspriežamajām tēmām. Dalībnieku motivēšana piedalīties programmās, un darboties līdzī var būt grūts, dažkārt neiespējams uzdevums tikai tad, ja pati kontaktpersona nezina, par ko šī programma ir.

Lai sadarbība veiktos, tai jābūt pozitīvai, brīvprātīgai un vēlamai. To sasniedz ar informēšanu, dialogu un zināšanu sniegšanu. Sadarbība ar ieslodzītajiem prasa abpusēju sapratni. Lai instruktori/ grupu vadītāji to spētu panākt, viņiem jāzin, ka laba sadarbība neveidojas pati no sevis: tā prasa no viņiem pamatīgu ieguldījumu ilgākā laika posmā. Viņi nedrīkst domāt, ka vienreizēja ieslodzīto informēšana nozīmē, ka ieslodzītie zina visu. Sadarbība prasa laiku un ir svarīgi, lai tiktu nodrošināta attiecīgā

„porcija” drošības, taču ne mazāk svarīga ir līdzvērtība un respekts pret programmas dalībniekiem. Informēšanai un sadarbībai jābūt ilgstošam procesam. Viss uz pārmaiņām vērtais darbs, visas darbības attiecībā uz ieslodzītā/klienta kompetences celšanu būs grūts darbs, tāpēc ir svarīgi, lai instruktori/grupu vadītāji laicīgi signalizētu par grūtībām.

5. Vai sadarbība ir īstais ceļš?

Īlas cietuma programmu realizācijā iesaistītais personāls uzskata, ka kopīgais ieguldījums palielina viņu kopīgo spēku! Tas, ka vairāki saka vienu un to pašu, taču dažādā veidā, palielina uzticību gan organizācijai, gan ieslodzītajam/ klientam. Vairāki skata punkti, dažādas darbības un individuāli pielāgots soda izciešanas laiks dod indivīdam lielāku izvēles brīvību, rada lielāku izpratni dažādās sfērās, palielina iespējamību tam, ka augs vēlēšanās nospraust mērķi un sadarboties, lai to sasniegtu. Dažādas pieejas dod jaunas sadarbošanās un kompetences celšanas iespējas.

Kristīnes Friestādes (*Kristine Friestad*) sagatavotajā *FAFO* ziņojumā Nr. 488. „Piedāvājums notiesātajiem par vardarbību un seksuāla rakstura pārkāpumiem, piecu darbību realizācija” norāda:

„Atsevišķo pasākumu eksistence lielā mērā balstās uz vajadzību noskaidrot ieslodzīto psihiskās vai ar izturēšanās veidu saistītās problēmas noteiktās kriminalitātes specifiskās sfērās, un mazākā mērā saista šādas problēmas ar ieslodzīto dzīves nosacījumiem. Tas, kas mums trūkst ir skaidra, pārredzoša pieeja tam, kā zināšanas par notiesāto, par vardarbību un seksuāla rakstura nodarījumiem, vispārējām un īpašām pazīmēm var tikt saistītas vienota perspektīvā konkrētu darbību izstrādāšanai. Kādas problēmas nomāc ieslodzītos šajās grupās, kā dažādu sfēru problemātika ir saistīta, un kādas problēmas var tikt risinātas? Bez šādas pārredzošas perspektīvas, darbības riskē būt atsevišķas iniciatīvas – tur, kur vislielākajā mērā tiem vajadzētu būt vienotiem un saistītiem risinājumiem. Tas nozīmē, ka tās dažādās problēmas,

kas ir ieslodzītajiem, ir jāskata kopumā un jāmēģina risināt ar individuāli pielāgotu palīdzību, kas cita ar citu ir koordinēta...’’¹

’’Veselumam un saistībai dažādu pasākumu starpā tāpēc ir tieša ietekme uz atsevišķa pasākuma iespējām sasniegt rezultātu. Jautājums ir: kā šodienas piedāvājums saskan ar šo izpratni. Vai ir tā, ka, piedaloties kādā pasākumā, ir vieglāk piekļūt pie citiem vajadzīgiem pakalpojumiem. Vai dažādi pasākumi ir orientēti vienā virzienā?’’²

Attiecībā uz recidīvu kā galveno rezultātu mērauklu K.Friestāde atzīmē:

„Kā mēs redzam, recidīvs ir izvēlēts kā rezultātu mērījums kriminālās aprūpes ieguldījumam kopumā, kā rādījums tam, vai visas darbības, ko katrs atsevišķs ieslodzītais saņem un kas ir pielāgota viņa vajadzībām, kopā ved pie mazāk kriminālu nodarījumu izdarīšanas.’’³

Attiecībā uz profesionalitāti kriminālajā aprūpē, var izcelt šādu atziņu.

„Kontinuitāte programmās un citās darbībās. Tas sevī ietver saskaņošanu, ar mērķi palielināt profesionālo darbību un kontroles efektu.’’⁴

¹ K. Friestad (2005) *Tilbuder til volds – og sedelighetsdømte. En gjennomgang av fem tiltak* Fafo-rapport No. 488.

² K. Friestad (2005) *Tilbuder til volds – og sedelighetsdømte. En gjennomgang av fem tiltak* Fafo-rapport No. 488.

³ K. Friestad (2005) *Tilbuder til volds – og sedelighetsdømte. En gjennomgang av fem tiltak* Fafo-rapport No. 488.

⁴ K. Friestad (2005) *Tilbuder til volds – og sedelighetsdømte. En gjennomgang av fem tiltak* Fafo-rapport No. 488.

6. Programmu apraksti

Tālāk seko īsa informācija par programmu piedāvājumu Īlas cietumā. Katru programmu vada 2 instruktori/grupu vadītāji. Programmu īstenošanas laikā ir ierēķināts laiks programmas dalībnieku rekrutēšanai, intervijām, kā arī programmu izvērtēšanai un ziņojumu rakstīšanai programmas nobeigumā.

Pēc programmu apraksta, seko pārskats par programmu realizēšanas gaitu Īlas cietumā no 2003. gada līdz 2006. gadam.

6.1. Programma ATV – sarunu grupa (vardarbība, apreibināšanās un seksuāla rakstura noziegumiem)

Katra tikšanās programmā ir strukturēta 3 fāzēs:

1. Viens „šeit un tagad” aplis nodarbības sākumā, kur dalībnieki pastāsta par savu aizgājušo nedēļu, un vai ir kas īpašs no pagājušās tikšanās, par ko viņi īpaši piedomājuši.
2. Galvenā daļa, kur dalībniekiem tiek dots kāds uzdevums. Dalībnieki izpilda uzdevumu individuāli un pēc tam dalās pārdomās par doto tēmu ar citiem dalībniekiem. Doma tiek izvērsta un pārrunāta kopā. Uzdevumi dažādajās grupās vienmēr būs fokusēti uz vardarbību, atkarībām vai seksuāliem noziegumiem. Sākumā tēmas būs vispārīgākas, pēc laika uzdevumi kļūs vairāk personīgi.
3. Nobeiguma daļa, kur katrs atsevišķi dalās iespaidos un pieredzē, ko šajā sarunu grupā ieguvis.

Sarunu grupām darbojoties saskaņā ar mērķi, dalībnieki iegūst:

- Atvieglotuma sajūtu, daloties savā sarežģītajā pieredzē ar citiem;
- Kauna sajūtas mazināšana ar to, ka dalībnieks tiek uzklausīts ar sapratni, kā arī caur sajūtu, ka citiem ir līdzīgas pieredzes.
- Savu attieksmju noskaidrošana, jo pašam sacītais ir jāargumentē;

- Savu attieksmju noskaidrošana un izvērtēšana, klausoties citu pieredzē;
- Jauna sapratne caur to, kā viņš skatās uz pieredzēto kopsakarībā, vai arī viņš skatās uz lietām no cita redzes punkta;
- Pieaugošas sociālās un komunikatīvās iemaņas caur treniņu grupā.

Viena ATV sarunu grupas nodarbība ilgst 90 minūtes.

Piedalās 3-5 dalībnieki un 2 vadītāji.

Nodarbības notiek 1x nedēļā 12 reizes (viens periods).

Vairākums dalībnieku iziet vairākus periodus, kur katrā periodā viņi pamazām kļūst personiskāki.

Daudziem par labu nāk piedalīšanās šajā programmā vairāku gadu garumā.

Ja dalība programmā tiek pārtraukta pirms perioda beigām, periods ATV sarunu grupā netiek ieskaitīts.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	“Rokasgrāmata sarunu grupām ar par vardarbību notiesātajiem”, psihologs Per Isdal sadarbībā ar Baar Bias Damman. Pēra Isdāla (Per Isdal) grāmata „ <i>Vardarbības nozīme</i> ”
Prasības grupas vadītāju apmācībai:	Trīs dienu kursi darbā ar rokasgrāmatu. Iespēja arī speciāla apmācība aktīviem grupu vadītājiem - ar 18 dienu apmācību pusotra gada laikā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Psihologa konsultācijas katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Programma tiek realizēta vairākos cietumos un probācijas dienestos.

6.2. Vardarbības programma ATV – vardarbības izzināšanas grupa

Kas ir vardarbības izzināšanas grupa?

Studiju grupa ir cilvēku kopums, ko vada 2 grupas vadītāji un kuri kopīgi palīdz pētīt vardarbības fenomenu, lai vairāk par to saprastu. Tiek pārrunāta vardarbība sabiedrībā un vardarbība pašu dzīvē. Studiju grupa ir viens no turpinājumiem ATV sarunu grupām. Ideālajā gadījumā, šī programma ir 2. līmenis dalībniekiem, kuri jau izgājuši ATV sarunu grupas. Taču programmu var piedāvāt arī ieslodzītajiem, kuri nav piedalījušies ATV sarunu grupās.

Studiju grupā notiek 3 dažādu metožu integrēšana: psiho-izglītojoša darba forma, uz klientu centrēta metodika un vardarbības/bezspēka(bezcerības) perspektīva – kā tas tiek praktizēts ārstniecības programmā „Alternatīva vardarbībai” (ATV). Studiju grupu modelis radies psihologa Pēra Isdāla klīniskās pieredzes rezultātā kā terapeitam, konsultantam un kursu vadītājam 18 gadu garumā vardarbības novēršanas jomā. Tā pamatojas ne tikai uz teorētiskiem modeļiem, bet arī uz pieredzi praksē.

Programmai ir garā un īsā versija, kas pielāgota soda ilgumam un vardarbības problēmu nopietnībai.

- Īsais kursa variants ir 15-18 grupas tikšanās pa 90 minūtēm, alternatīva- 2x45 minūtes;
- Garais kursa variants ir 30-35 tikšanās pa 90 minūtēm, alternatīva – 2x45 minūtes.

Studiju grupas galvenais mērķis ir radīt izmaiņas grupas dalībniekos. Programmā grupu dalībnieki tiek aicināti iesaistīties procesā, kas, cerams, ietekmēs viņus un to, kā viņi nākotnē domās, jutīs vai rīkosies.

Svarīgākās jomas saistībā ar mērķi – mainīties, ir:

- Attieksme pret vardarbību;
- Atbildības apzināšana;
- Sapratne par vardarbības sekām;

- Sevis paša saprašana: paša vardarbības cēloņi, kas tos izraisa un ko vardarbība nosaka programmas dalībnieka dzīvē;
- Spēja lūgt pēc palīdzības vai konsultēties ar citiem *šeit un tagad*.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Psihologa Pēra Isdāla grāmatas „Rokasgrāmata vardarbības izzināšanas grupai” un „Vardarbības nozīme”
Prasības grupas vadītāju apmācībai:	Piecu dienu kursi ar ievadu metodikā, treniņu un apmācību “Rokasgrāmatas” pielietošanā
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Psihologa konsultācijas katru nedēļu
Programmas apjoms:	Programma tiek pielietota vairākos cietumos. Labi pielāgojama probācijas dienestu vajadzībām.

6.3. „Jaunais starts”

„Jaunais starts” ir kognitīva dzīves treniņa programma, kas veidotas līdzīgi citām kognitīvo iemaņu treniņa programmu principiem.

Jaunais starts der visiem ieslodzītajiem, neatkarīgi no izdarītā nozieguma veida. Lai piedalītos programmā ir divi nosacījumi:

1. Dalībnieks labi pārzina programmā lietoto valodu;
2. Dalībnieks nav psihiski nelīdzsvarots.

„Jaunais starts” ir par „tikšanu galā” ar situācijām un par iemaņām, kas noder katram cilvēka dzīvē – vienalga vai ieslodzītajam, vai darbiniekam. „Jaunais starts” palīdzēs dalībniekam attīstīt spēju domāt konstruktīvi un radoši saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Uzsvars programmā tiek likts uz dažādu tehniku ieviešanu, kas varētu palīdzēt uzlabot saskarsmi ar citiem cilvēkiem; kā dalībnieks var atrisināt problēmas racionālā un efektīvā veidā – un izbēgt no jaunu problēmu radīšanas.

„Jaunais starts” runā par apzinātu darbību un var radīt dalībniekos varēšanas sajūtu un pašapziņu attiecībā uz darbošanos grupā. Šis kurss sniedz labu pamatu, lai citās programmās un terapijā ar kriminalitāti varētu strādāt tālāk.

Programma ietver 9 tēmas:

- Problēmu risināšana;
- Sociālās iemaņas;
- Radoša domāšana;
- Vērtību pastiprināšana;
- Sajūtu kontrolēšana;
- Sarunu iemaņas;
- Iemaņu/spēju atkārtošana;
- Kritiska domāšana;
- Kognitīva domāšana.

Nodarbības „Jaunajā startā” papildina viena otru, veidojot veselumu. Kursu ilgums ir apmēram 2,5 mēneši (39 nodarbības), sadalītas pa 4 nodarbībām nedēļā – katra nodarbība ilgst 2 stundas.

Apmācība notiek ar vingrinājumu, diskusiju, lomu spēļu, filmu, stāstu, spēļu un mājas darbu palīdzību. „Jaunā starta” mācību materiāls ir ļoti strukturēts un darbībai jānotiek instruktoru vadībā. Visas nodarbības tiek uzņemtas video, lai lietotu tās instruktoru licenzēšanai un lai nodrošinātu kursu kvalitāti.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiāls „ <i>Cognitive Skills Training Program Canada</i> ”, Norvēģijas vajadzībām pielāgojusi organizācija „Kriminālā aprūpe Norvēģijā”
Prasības grupas vadītāju apmācībai:	10 dienu kursi – ievads metodē, treniņš, apmācība mācību materiāla pielietošanā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācija katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Realizēta vairākos cietumos; arī Nodarbinātības dienestā. Pašlaik programmas realizēšanas apjoms ir mazāks - to pielieto tikai 4 cietumos.

6.4. Atkarības novēršanas programma cietumā (RIF)

Atkarību novēršanas programma cietumā – RIF – ir kognitīva atkarību treniņa programma, kas balstās uz sociālo mācīšanās teoriju. Programmas pamatā ir pieņēmums, ka atkarība no reibinošām vielām ir kaut kas tāds, ko cilvēks ir iemācījies, tāpēc no tā var arī „atmācīties”.

Apreibināšanās atkarības nevar tikt skatītas izolēti – tāpēc RIF akcentē saistību starp atkarībām no apreibinošajām vielām un problēmām citās dzīves sfērās. Programmas mērķis ir veicināt pārmaiņas, attīstot iemaņas, kas cilvēkam svarīgas dzīvē – bez atkarību radītām problēmām.

RIF programma sastāv no 9 daļām:

- Ievads
- Zināšanas par alkoholu un narkotikām
- Paškontroles treniņš
- Sociālās iemaņas
- Apreibinošo vielu lietošana un darbs
- Brīvais laiks un dzīves stils
- Plānošanas darbs laikā pirms atbrīvošanās
- Recidīva profilakse
- Nobeigums

Programmā paredzētas arī 3 individuālas sarunas starp dalībnieku un instruktoriem.

Programma ir veidota kā 1,5 mēneša kursi: 24 nodarbības pa 3 stundām vienā reizē.

Dalībnieki iziet aptverošu testēšanu gan pirms, gan kursu laikā, gan pēc programmas pabeigšanas.

RIF mācību materiāls ir salīdzinoši strukturēts, bet tiek atvēlēts laiks arī dalībnieku personīgajiem komentāriem, par atkarību izraisošo vielu lietošanu. Apmācība notiek ar vingrinājumu, diskusiju, lomu spēļu un mājas darbu palīdzību. Visas nodarbības

tiek uzņemtas videofilmā, kas tiek lietota instruktoru licenzēšanai un kursu kvalitātes nodrošināšanai.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Darba materiālu izstrādājuši Kanādas speciālisti. Tie ir pielogoti Norvēģijas ieslodzījuma vietu vajadzībām.
Prasības grupas vadītāju apmācībai:	10 dienu kursi ar ievadu metodikā, apmācību mācību materiāla pielietošanā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācija katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Tiek realizēta vairākos cietumos un probācijas dienestos (ir izstrādāta īpaša programmas versija „Mana izvēle”).

6.5. Likuma pārkāpums - Brootts-Brytet

B-B ir pedagoģiskas ievirzes strukturēta programma, kurā liela nozīme ir kognitīvajām metodēm. Kognitīvās metodes mērķis šīs programmas ietvaros ir panākt izmaiņas sajūtās un uzvedībā. B-B metodē tas izpaužas, akcentējot ieslodzītā disfunkcionālās attiecības ar sabiedrību, domāšanas veidu un izturēšanos. Programmā izmantotas arī dinamiskās/sistēmteorētiskās psiholoģijas un modernās adikoloģijas atziņas. Kopumā, var teikt, ka B-B programmas pamatā ir bio-psiho-sociāls skatījums uz cilvēcisko problemātiku un attīstību.

B-B programmā ievērotie metodiski principi ir šādi:

- Struktūra
- Fleksibilitāte
- Uzmanīga/aktīva klausīšanās
- Iedzīvošanās spēja un empātija
- Mērķa skaidra formulēšana
- Vajadzību, problēmu un individuālo resursu plānošana
- Zināšanu sniegšana
- Sadarbība: klients-programmas vadītājs-grupa
- Uzmanība uz alternatīvām un risinājumiem
- Optimistisks reālisms

- Respekts pret indivīdu un individuāliem risinājumiem
- Cerības sniegšana.

B-B ir vispārīga kriminalitātes korekcijas programma un ir pielietojama pie dažāda veida likuma pārkāpumiem attiecībā uz dažādām klientu kategorijām.

Laika un nodarbību sadalījums:

Nodarbību garums:	2,5 stundas, ieskaitot starpbrīdi.
Nodarbību biežums:	No 1-5 reizēm nedēļā, parasti 1-3 reizes nedēļā pa 12-40 nodarbībām. Standarts– 20 nodarbības.
Kopīgais stundu skaits:	Parasti 30-40 stundas; minimālā prasība 24 stundas.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiālu sarakstījusi Lena Sanden Zviedrijas kriminālās aprūpes vajadzībām.
Prasības programmas instruktoru apmācībai:	10 dienu kursi ar ievadu metodikā, apmācība un treniņš mācību materiāla pielietošanā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācija katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Programmu lieto vairākos Norvēģijas cietumos un probācijas dienestos.

6.6. Apsekošanas un uzturēšanas programma (OVP)

OVP tiek piedāvāta tiem ieslodzītajiem, kuri jau iepriekš piedalījušies citās kognitīvajās programmās. Programmas mērķis ir uzturēt un attīstīt iemaņas, ko dalībnieki tajās iemācījušies. Dalībnieki vispirms iziet 10 nodarbības vienu reizi nedēļā. Katra nodarbība ilgst 3 stundas, un to vada 2 instruktori. Nodarbību tēmas ir sekojošas: komunikācija, domāšana, saskarsme ar citiem un problēmu risināšana. Tālāk turpinās individuāls darbs sadarbībā ar dalībnieka kontaktuzraugu. Kontaktpersonas ir izgājušas apmācību galvenajās tēmās tā, lai sadarbībai veidotos kopējs pamats. Sadarbība notiek sarunu veidā, kas tiek noturētas reizi divās nedēļās. Sarunu saturs ir saistīts ar notikumiem ikdienas dzīvē, saistot tās ar attiecīgo tēmu grupu sarunās. Strādājot pie izmaiņām sevī, dalībniekiem ir pieejamas arī individuālas konsultācijas.

Mērķi un nolūki:

- Programma ir apsekošanas piedāvājums ieslodzītajiem, kuri iepriekš piedalījušies kognitīvajās programmās (piemēram „Jaunais starts”, RIF, B-B);
- Programma ir pielietojama gan cietumos, gan probācijas dienestos;
- Programma ir pielāgota kriminālās aprūpes galvenajam mērķim: „radīt apstākļus/priekšnosacījumus, lai likuma pārkāpēji varētu dot savu ieguldījumu sava kriminālā rīcības veida/modeļa mainīšanā;”
- Programma vēlas saglabāt un tālāk attīstīt to pozitīvo attieksmi pret pārmaiņu darbu, ko programmu dalībnieki sasnieguši citās kognitīvajās programmās;
- Papildus iemācīto iemaņu atkārtošanai, treniņam, tālākai attīstīšanai, dalībnieki tiek iepazīstināti arī ar jaunām tēmām;
- Dalībnieki strādā ar pašu izaicinājumiem/problēmu sfērām un uzvedības analīzi;
- Dalībnieks iegūst zināšanas par pārmaiņu darbu, kas viņam ļauj pašam konsultanta vadībā šo darbu turpināt, tādejādi iegūstot „īpašnieka” attieksmi pret iespējamajām pozitīvajām pārmaiņām;
- Programmas mērķis ir veidot pārmaiņu darbu par dalībnieka ikdienas dzīves sastāvdaļu, piesaistot kontaktuzraugu nodaļā/ kontaktpersonu probācijas dienestā kā konsultantu;

- Programma palielina dalībnieku ticību tam, ka viņam ir nepieciešamā kompetence, lai tiktu galā ar lielākiem un mazākiem izaicinājumiem, kas varētu rasties gan pirms, gan pēc atbrīvošanās.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiālu izstrādājuši Roars Thronas (<i>Roar Thronas</i>) Kjetils Nigards (Kjetil Nygård) un Bārs Bias Dammans Īlas cietumā.
Prasības programmas instruktoru apmācībai:	5 dienu kursi instruktoriem ar ievadu metodikā un darbā ar mācību materiālu. Instruktoriem jābūt labām zināšanām par citām kognitīvajām programmām. 3 dienu apmācība instruktoriem, kas saistīti ar programmas dalībniekiem.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācijas katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Programma darbojas Īlā, kā arī tiek izmēģināta vēl vienā cietumā. Labi pielāgojama probācijas vajadzībām.

6.7. Seksuāla rakstura nodarījumu programma (ROS)

ROS (saskarsme un saspēle) ir kognitīvi dinamiska programma ieslodzītajiem, kas notiesāti par seksuāla rakstura nodarījumiem.

Programma ir izveidota un akreditēta Kanādā, Pamelas Jeitsas (*Pamela M. Yates*) vadībā. Īla sadarbībā ar Kompetenču centru Oslo ir iegādājusies programmu no Zviedrijas, kur zviedru vajadzībām to pielāgojuši Zviedrijas Kriminālā aprūpes speciālisti Elizabete Kvarnmarka (*Elisabeth Kvarnmark*) un Bengts Hasselrots (*Bengt Hasselrot*). Īlas cietums ir pirmā ieslodzījumu iestāde Norvēģijā, kura pielieto šo programmu.

ROS balstās uz nekonfrontatīvu darbošanos grupā, kur uzmanība tiek vērsta uz dalībnieku riska faktoriem un recidīvu. Programmā tiek aktīvi strādāts ar dusmām, depresiju, vainas apziņu un kauna sajūtām.

ROS programmā ir 2 grupas vadītāji. Obligāts nosacījums ir tas, ka vienam no viņiem ir jābūt psihologam, otram – uzraugam.

Programma ilgst 4,5 mēnešus (36 nodarbības). Nodarbības sadalītas pa 2-3 nodarbībām nedēļā pa 3 stundām vienā reizē. Katrs dalībnieks reizi nedēļā saņem individuālo terapiju pie psihologa.

ROS programma ir elastīga. Tā var tikt pielāgota dalībnieku vajadzībām mācīties, izprast, personīgajai attīstībai. Nodarbību skaitu pielāgo grupas vajadzībām.

Optimālais dalībnieku skaits ROS grupā ir 5 dalībnieki. Lai varētu piedalīties grupā, dalībniekam pašam nav obligāti jābūt atzinušam savu kriminalitāti.

Programma sastāv no 5 komponentiem:

- Kognitīvās deformācija un pārmaiņu stratēģijas;
- Attiecības, intimitāte un sociālās spējas;
- Empātija;
- Kā tikt galā ar sajūtām;
- Atšķirīgas seksuālas fantāzijas un seksuāls uzbudinājums (galvenokārt individuālā terapijā)

Katrs komponents ietver 5-8 tēmas. Grupa darbojas ar diskusiju, vingrinājumu, lomu spēļu un mājas darbu palīdzību.

Programma tiek veidotas iemaņas nodibināt un attīstīt labas attiecības. Tā skar dalībnieku domāšanas veidu parādot saspēli starp dalībnieku un citu izjūtām, pašsajūtu, pārdzīvojumiem, fantāziju ietekmi, cilvēku sociālajām saskarsmēm un spējām uz intimitāti.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiāls, ko izstrādājusi Pamela Jeitsa. Norvēģijas vajadzībām pielāgojis KPS un Īlas cietums.
Prasības instruktoru apmācībai:	10 dienu kursi ar ievadu metodikā, treniņu, un apmācību mācību materiālā
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Psihologa konsultācijas katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Tiek aktīvi izmantota Īlas cietumā

6.8. Stresa pieveikšanas / uzņemšanas programma

Tādas situācijas kā nokļūšana iepriekšējās izmeklēšanas cietumā, soda saņemšana, ieslodzījums, pārvešana uz citu cietumu, soda maiņa u.c. pārmaiņas, jebkurā cilvēkā var izraisīt nomāktību un stresu. Īlas cietuma programmu daļa ir izstrādājusi piedāvājumu ieslodzītajiem, kuri nonākuši šādās situācijās un vēlas saņemt palīdzību cīņā ar stresu. Īlas cietuma administrācija cer, ka programma var palīdzēt pozitīvu sajūtu radīšana konkrētajā soda izciešanas periodā.

Šī programma daudziem ir pirmā, ko viņi saņem ierodoties cietumā uzņemšanas nodaļā „L” un cietuma administrācija vēlas, lai visiem šīs nodaļas ieslodzītajiem būtu iespēja iziet šo programmu. Programmas dalībnieku izvēle notiek programmu daļai sadarbojoties ar „L” nodaļu. Pārējā soda izciešanas laikā lēmums par ieslodzītā piedalīšanos šajā programmā tiks pieņemts pēc vajadzības un sadarbībā ar kontaktuzraugu un atbildības grupu. Nav iespējams piedalīties tikai atsevišķās programmas daļās. Programma ir konstruēta tā, lai katrs posms būtu svarīgs kopīgajam tās veselumam. Stresa pieveikšanas programmu vada instruktori, kas izgājuši apmācību Kriminālās aprūpes apmācības centrā (KRUS).

Programma darbojas 2 reizes nedēļā pa 2 stundām. Kopumā tiek piedāvātas 10 nodarbības. Stundu plāns ir tēmu un uzdevumu sistemātisks salikums apmācībās un vingrinājumos.

	1. diena	2.diena
nedēļa	Uzņemšanas sarunas	
1.	1.nodarbība. Ievads Stress un stresa reakcijas	2.nodarbība. Stresa teorija Atslābināšanās vingrinājumi
	3.diena	4.diena
2.	3.nodarbība. Krīzes teorija	4. nodarbība. Ķermeņa apzināšana; saspringums un atslābināšanās (vada fizioterapeits)
	5.diena	6.diena
3.	5.nodarbība. Fiziska stresa mazināšana	6. nodarbība. Tālāk par atslābināšanos (vada fizioterapeits)

	7.diena	8.diena
4.	7. nodarbība. Cīņa ar stresu. Dzīves veids u.c.	8. nodarbība. Dažādas tehnikas - zināmās un jaunās
	9.diena	10.diena
5.	9. nodarbība. Nobeigums, vērtējums	PĒC ~14 DIENĀM Apsekošana

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiāls, ko izstrādājuši Jori Horveraks (<i>Jøri Horverak</i>), Ralfs fon Mindens (<i>Ralph von Minden</i>), Tone Sovdness (<i>Tone Søvdnes</i>) un Laifs Vēge (<i>Leif Våge</i>). Īlas cietuma vajadzībām pielāgojusi psiholoģe Benedikte Vestina (<i>Benedicte Westin</i>)
Prasības instruktoru apmācībai:	5 dienu kursi ar ievadu metodikā, treniņu, un apmācību mācību materiālā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācijas katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Tiek izmantota vairākos cietumos.

6.9. Dusmu vadības seminārs

Seminārs ir izveidots ieslodzītajiem, kuriem ir problēmas ar savu dusmu kontrolēšanu un kuri tāpēc pastāvīgi nonāk problemātiskās situācijās. Norvēģijas vajadzībām programmu pielāgojuši psihologi Leifs Vēge, Peters Ingebretsens (*Petter Ingebretsen*) un Anne Nygarde (*Anne Nygård*) (Bergenā cietumā).

Semināra mērķi ir:

1. Palielināt dalībnieku apziņu par procesiem, kas noved pie dusmām;
2. Iegūt skaidrību par nepieciešamību uzmanīt savu uzvedību;
3. Mācīt dalībniekiem priekšrocības, ko dod dusmu kontrolēšana;
4. Iemācīt tehnikas, kuras dalībnieks var izmantot, lai efektīvāk varētu vadīt savas dusmas;
5. Ļaut dalībniekiem vingrināties tehnikās - dusmu pieveikšanā ar vingrinājumu un spēļu palīdzību, tai pat laikā nepārtraukti uzmanot savas dusmas, ieviešot īpašu „dusmu dienasgrāmatu.”

Dalībnieku skaits grupā ir līdz 8 personām. Grupu vada 2 patstāvīgi instruktori. Mācību materiāls var tikt pielāgots individuālam darbam ar ieslodzīto. Semināra garums ir 8 dienas, ieskaitot apsekošanas dienu, kas notiek apmēram pēc mēneša pēc programmas noslēgšanās.

Izmantotie apmācības veidi ir: nelielas lekcijas, grupu diskusijas, smadzeņu vētras, iemaņu treniņi, lomu spēles un mājas darbi.

Vēlamais kursu biežums: 2-3 reizes nedēļā.

Prasības metodikā un programmas realizācijā:	Mācību materiālu izstrādājis Lielbritānijas ieslodzījumu vietu dienesta programmu attīstības daļa. Norvēģijas vajadzībām to pielāgojuši psihologi: Leifs Vēge, Peters Ingebretsens un Anne Nīgārde.
Prasības instruktoru apmācībai:	3 dienu kursi ar ievadu metodikā, treniņu, un apmācību mācību materiālā.
Prasības konsultācijām/apsekošana:	Kvalificēta speciālista konsultācijas katru otro nedēļu.
Programmas apjoms:	Tiek izmantota vairākos cietumos.

7. Jaunu programmu izveidošana Īlas cietumā

7.1. Programma ieslodzītajiem ar uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu –UDHS

UDHS pašpalīdzības grupas ir jauns projekts, kas tapis 2006-2007 sadarbībā starp Īlas cietumu, Veselības nodaļu, Psihiatrisko poliklīniku, UDHS apvienību un Kriminālās aprūpes apmācības centru (KRUS).

UDHS pašpalīdzības grupas tiek realizētas 2 fāzēs. Pirmā fāze notiek 12 nedēļas (pašpalīdzības grupas apmācība). Otrā fāze notiek 12 nedēļas un tā ir paredzēta ieslodzītajiem ar gariem soda izciešanas termiņiem, vai arī kā turpinājums

realizēšanai probācijas dienestā. Otrā fāze var tikt atkārtota vairākas reizes kā pašpalīdzības grupas apsekošana..

7.2. Strukturēts vides darbs un programma kontaktuzraugiem:

2006. gadā tiks izveidota strukturēta programma kontaktuzraugiem. 2005. gadā Īlas cietums realizēja projektu ar mērķi pilnveidot apsekošanas un uzturēšanas programmu OVP ieslodzītajiem, kuri izgājuši programmas „Jaunais starts”, RIF vai B-B. Mācību materiāls ir izstrādāts un tiek pielietots darbā ar programmu.

Cīņā par ieslodzītā pārmaiņām, programmu vadītāji nevar būt vieni. Ļoti daudz kas ir atkarīgs no ieslodzītā mērķtiecīgām sarunām ar kontaktuzraugu ilgākā laika posmā. Pieredze sadarbībā ar kontaktuzraugu OVP projektā, radīja vajadzību strukturizēt un apkopot kontaktpersonu darbu/pieredzi. Tāpēc Īlas cietums izstrādās jaunu programmu, ko vadīs nodaļu kontaktuzraugi. Šī programma būs individuāli pielāgota ieslodzīto vajadzībām, darbības spējām un pārmaiņu mērķim. Programma turpinās tos procesus un darbu, kas tika iesākts OVP programmā. Programma tiks ieviesta ieslodzījuma iestādes un nodaļu strukturētajā darbā ar domu, ka darbs būs ilgstošs process cauri visam ieslodzītā soda izciešanas laikam.

Noslēgumā seko pārskats par programmu darbību Īla cietumā laika periodā no 2003. līdz 2006. gadam.

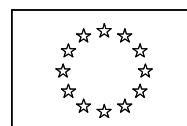
8. Pārskats par Īlas cietumā realizētajām programmām

Programma	Personas, kas pabeigušas programmu				Programas, kas realizētas
	2003	2004	2005	2006 (Plānots)	2003 - 2006
ATV- Sarunu grupa (Realizēta Ilā kopš 1995.)	31	36	36	(39)	13+16+16+(13)
ATV- Studiju grupa par vardarbību (Izstrādāta un izmēģināta Ilā 2004. – 2005.)			3	(4)	1+(1)
Jaunais starts (Ny Start) (Realizēta Ilā kopš 1996.)	12	12	10	(5)	3+3+2+(1)
RIF (Realizēta Ilā kopš 2000.)	9	11	11	(10)	2+2+2+(2)
Brotts-Brytet (Tiks ieviesta Ilā ar 2006.)				(5)	(1)
OVP (Ir izstrādāta un 2x izmēģināta 2005.)			9	(10)	2+(2)
ROS (Izstrādes procesā, pielāgota Norvēģijas ieslodzījuma vietu vajadzībām 2005-2006)			4	(4)	1+(1)
Stresa pieveikšana (Pielietota Ilā kopš 2004)		10	7	(10)	3+2+(2)
Dusmu pieveikšana (Pielietota Ilā kopš 2004)		3	4	(10)	1+1+(2)
UDHS(ADHD) pašpalīdzības grupa (Pilotgrupa 2006. g. rudenī)				(1)	(1)

© Vidzemes augstskola 2005-2006.

Pētījums veikts par ESF grantu shēmas "Pētījumu veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū" līdzekļiem.

Granta Nr. VPD1/ESF/NVA/04/GS/3.1.5.3/0001/0020

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda un 19% Latvijas valsts budžeta finansiālu atbalstu. Par šā dokumenta saturu pilnībā atbild Vidzemes augstskola un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokli.